

O poveste tragică din Basarabia marcată de ciuma roșie sovietică

Uneori, dincolo de desuetudinea unui loc comun, viața chiar bate filmul. Sau scena... Viața mării actrițe ar fi putut fi foarte bine scenariul unui film cu nemaipomenite răsturnări de situație. Formidabila Stela Popescu (21 decembrie 1935, Slobozia-Hodorogea, ținutul Orhei din Basarabia românească interbelică – 23 noiembrie 2017, București) a fost nu doar o fabuloasă actriță româncă de teatru, film și televiziune. A cutreierat lumea, a bătut România în lung și în lat, a jucat în zeci de filme și piese de teatru de incredibil succes (cu număr-record de reprezentații – ceva imposibil de imaginat astăzi), a realizat cupluri celebre alături de Ștefan Bănică și Alexandru Arșinel, a jucat în mii de spectacole de divertisment, a fost ea însăși un mare și uimitor spectacol, nu întotdeauna însă unul cu momente fericite.

Stela Popescu s-a născut peste Prut într-o familie de învățători mo-dești, copii de țărani români îndrăgostiți de slova românească, iar prima amintire pe care o avea bine întipărită în memorie era invadarea Basarabiei – reunită în 1918 cu România, după mai bine de un secol de cocupire rusească – de către armata sovietică.

Viitoarea actriță avea doar cinci ani și jumătate când pentru familia ei a început tragedia. În noaptea de 12 iunie 1941, a fost inițiat primul val de barbare deportări din Basarabia și Bucovina de Nord, (re)ocupate de Uniunea Sovietică. Românii au fost naționalitatea cu cei mai numeroși deportați în Siberia și Kazahstan: peste 70.000 de persoane. La primul val, peste 30.000 de români au fost deportați în Siberia și Kazahstan. Al doilea val a avut loc în 6-7 iulie 1949 și au fost deportați 35.796 de persoane, din care două treimi erau femei și copii. Ultimul val a fost în 1 aprilie 1951 și a vizat 5.917 de membri ai Martorilor lui Iehova. „Românii au fost pe locul trei, ca număr, în aceste lagăre, după nemți și

japonezi“ (care erau prizonieri de război), declara la o conferință Vasile Soare, fost ambasador al României în Federația Rusă. Ei au fost considerați de comuniștii sovietici și de aparatul lor represiv drept „membri ai organizațiilor contrarevoluționare“ și „elemente antisovietice“. Primul val de deportări a fost decis în 8 iunie 1941, la ședința comună a Biroului Comitetului Regional Cernăuți al Partidului Comunist al Ucrainei și a Comitetului Executiv al Consiliului Regional Cernăuți. În noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, numai în casele românilor din Ținutul Herța (Bucovina de Nord) au năvălit 1.000 de activiști sovietici, care au ridicat 458 de familii. În 20 de minute, românii au fost scoși din casă cu hainele de pe ei și cu o bocceluță și duși la gară, unde au fost încărcăți în vagoane pentru vite. Printre locuitorii acestui ținut a fost și româncă Anița Nandriș-Cudla, din satul Mahala, Regiunea Cernăuți. A fost separată de soț și de mama bolnavă și deportată împreună cu cei trei copii în apropierea Cercului Polar. Timp de 20 ani, această țărăncă și copiii ei au supraviețuit înfometării, bolilor, frigului, persecuțiilor și muncii epuizante. În 1959 s-a întors acasă, iar abia în 1961 a reușit să reintre în posesia locuinței. (<https://basilica.ro/>)

Teroarea comunistă împotriva populației Basarabiei și Bucovinei de Nord a început imediat după ocuparea acestor teritorii românești în 28 iunie 1940. Apogeul terorii a fost noaptea de 12 spre 13 iunie 1941. Pe listele deportaților au fost incluși foști legionari, dar și foști activiști ai partidelor democratice românești, precum Partidului Național Țărănesc și Partidului Național Liberal. Alte persoane vizate proveneau din rândurile marilor latifundiari, comercianților, jandarmilor, albgardiștilor ruși etc. Și, nu în ultimul rând, erau vizați intelectualii, cei care – precum tatăl Stelei Popescu, învățător – puteau menține trează conștiința și sentimentul naționale. Deportarea din iunie 1941 a vizat 32 000 de persoane din Basarabia, Bucovina de Nord și ținutul Herței. Dintre acestea, în jur de 6 000 de oameni urmau să fie arestați și trimiși direct în lagăre de exterminare, iar alți 26 000 – deportați. Spre deosebire de viitoarea deportare din 1949, țărani înstăriți nu alcătuiau majoritatea contingentului acum, în 1941.

Cum s-a împlinit operațiunea de deportare menită să ducă la o de-naționalizare accelerată? Listele au fost alcătuite în secret cu câteva săptămâni înainte. Familia care urma a fi deportată era trezită noaptea, câteva persoane în uniformă militară și alții în civil pătrundeau în casă, verificau pașapoartele și dacă numele era găsit în lista făcută de consiliul sătesc în ajun și aprobată la centru, urma un anunț scurt: „În numele conducerii supreme, sunteți deportați în locurile îndepărtate din nord, în Siberia“. Se acordau doar 40 de minute pentru facerea bagajelor, care nu trebuiau să depășească 40 kg pentru fiecare familie. Urma îmbarcarea în camioane și transportarea deportaților până la cea mai apropiată stație feroviară, de unde se făcea repartizarea conform locului de destinație stabilit din timp de poliția politică sovietică – NKVD. Pentru deportarea din noaptea de 12 spre 13 iunie 1941, căreia i-a căzut victimă și învățătorul Vasile Popescu, tatăl Stelei, au fost alocate 1.315 vagoane, situate în diferite gări de pe tot cuprinsul Basarabiei și Bucovinei de Nord. După statistica oficială, în medie, la fiecare 20 de persoane revenea un vagon. Hrana era pe sponci. Oficial, norma zilnică era de 600 de grame de pâine pentru fiecare persoană, dar ea nu era respectată niciodată. În realitate, conform mărturiilor supraviețuitorilor, 70–100 de persoane trebuiau să împartă un vagon de marfă timp de două-trei săptămâni cât dura drumul până la destinația finală, în condiții absolut insuportabile. De asistență medicală nici nu putea fi vorba. Norma zilnică de apă era de 200 de mililitri, dar unor deportaților li se dădea intenționat pe post de mâncare doar pește sărat. Alții primeau 300 de grame de pâine dimineața și apă fiartă și nimic mai mult la amiază sau seara. Drumul în sine până la locul final de deportare era o metodă de exterminare în sine.

Un alt aspect al acestor acțiuni inumane consta în faptul că familiile erau dezmembrate după bunul plac al NKVD-ului. Astfel, capii de familie au fost trimiși în lagăre de concentrare, iar membrii familiilor lor – în localități speciale pentru „strămutați“ în regiunile Karaganda (Kazakhstan), Omsk și Novosibirsk (Siberia Centrală). Unii n-au mai ajuns la

destinație, iar alții au supraviețuit prin minune în condiții de viață mizerabile și climă aspră. (<https://moldova.europalibera.org/>)

Atunci, în 1940, și tatăl Stelei, considerat intelectual, deci „dușman de clasă“, este deportat în Siberia, iar mama – la disperare – se refugiază, împreună cu fiica, în România, la Brașov, unde au îndurat o sărăcie cumplită. Valentina Popescu, mama Stelei, era învățătoare și ea, iar rămânerea în Basarabia ocupată de armata sovietică presupunea riscuri enorme, nu doar întoarcerea de la alfabetul latin la cel chirilic! Cu toate acestea, dotată cu o mare ambiție, Stela Popescu – deși îndurând mari privațiuni – refuză să se complacă în postura de victimă a istoriei și își făurește un destin unic. În 1953, tânăra susține examenul de admitere la facultate și este repartizată la Facultatea de Limbă Rusă „Maxim Gorki“, la care renunță după un an și jumătate, când intră în echipa Teatrului Ministerului de Interne.

A urmat, așadar, timp de mai bine de un an de zile cursurile acelei prime instituții de învățământ superior și pentru asta a trebuit să învețe limba rusă (părinții ei, în Basarabia, nu vorbiseră niciodată rusește), dar a descoperit că este o limbă foarte frumoasă și bogată. Își amintea chiar că învățase *Lucafărul* lui Eminescu integral în limba rusă.

În 1956, după un an de colaborare cu ansamblul teatral al Ministerului de Interne, Stela susține din nou examen la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale“ din București. Acum avea experiența publicului, învățase să joace alături de actori adevărați. Și totuși, nu se temea de un alt eșec? „De regulă, în viață“, îi răspundea Stela jurnalistei Rhea Cristina, „nu eșuăm din cauza marilor noastre probleme, ci din pricina scopurilor mici.“ În fapt, nu s-a gândit nicio clipă la eșec. A refuzat acest lucru. Și a reușit să câștige concursul. Pentru că, afirma actrița, „atunci când crezi într-un vis, trebuie să riști, mai ales în profesiile care nu depind numai de tine. Dacă ai harul necesar, nu poți să știi niciodată cum se întâlnește pe viitor talentul cu munca și perseverența, dezvoltarea ta fizică și psihică cu geniul regizorului cu care vei colabora etc. E o profesie cu multe necunoscute. Un copil care are talent și este

încurajat în acest sens trebuie să persevereze, dar nu la infinit. E păcat de copiii inteligenți, care știu carte și încearcă de 10 ori la o facultate la care se vede că nu au șanse. În viață, trebuie, la un moment dat, să nu pierzi vremea, să te trezești la realitate! Dacă nici după a treia încercare nu ai reușit, gata, orientează-te către altceva! Poți să păstrezi lucrul acesta ca pe un hobby. Apoi, dacă ai terminat o facultate de teatru și ai intrat în pâine, cum se spune, trebuie să perseverezi, să știi să alegi, trebuie să refuzi (dacă se poate) ceea ce nu-ți convine, să joci indiferent cât de mic sau de mare este rolul și să fii foarte disciplinat“.

În 1956, după ce, inițial, fusese respinsă, este admisă la Institutul de Artă Teatrală și Cinematografică din București, iar în paralel continuă să susțină spectacole de teatru. La sfârșitul facultății, este repartizată la Teatrul din Brașov, acolo unde ajunge să susțină un număr-record de 400 de spectacole pe an. Se mută apoi la București și din 1963 până în 1969 joacă la Teatrul de Revistă „Constantin Tănase“. În 1969, Stela părăsește Revista și se angajează la Teatrul de Comedie din București, ceea ce nu o împiedică să continue colaborarea cu Radiodifuziunea Română (pe atunci Radioteleviziunea) din 1963 până în 2017.

În paralel, susține și o colaborare cu *Revista Românească*, sub condeul lui Mihai Maximilian, cu care avea să se căsătorească în 1969, la puțin timp după divorțul de primul soț, regizorul Dan Puican. Totodată, joacă în celebra serie de spectacole „Boema“ de la Grădina Boema, spectacole care se înscriu în peisajul anti-putere pentru vremea aceea, cu succes de public foarte mare. Timp de 24 de ani, cât a jucat la Teatrul de Comedie, vara, când se încheia stagiunea teatrală, juca la Revistă la Grădina Boema. Era nebunie la Boema: o sală de 1.000 de locuri n-avea niciodată sub 1.200 de spectatori! Erau foarte mulți oameni în picioare. Era lumea înnebunită, stăteau oamenii la rând pentru bilete. „Am avut, la un moment dat, un număr de travesti cu Napoleon și Josefina. Era clar că îi prezentam pe Ceaușescu și pe Elena. În acea perioadă mi-am dat seama cât de inteligent este publicul românesc. Pe mine mă surprinde faptul că astăzi el râde la niște imbecilități. Publicul nostru pricepea tot: îi spuneai

oaie și el înțelegea că nu e brânză! Era fantastic! Adică spuneai un lucru și el remarca exact ce trebuie. Pesemne că nemulțumirea îi determina să gândească pe oameni. Erau extraordinari.“ La un moment dat, într-un cerc mai intim, Elena Ceaușescu l-a și întrebat, intrigată, pe unul dintre apropiații ei din CC: „Tu ce faci acolo? Am auzit că Popeasca aia atacă regimul la Boema!. Soția „marelui conducător“, îi povestea Stela ziaristei Rhea Cristina, care a realizat o carte-interviu cu artista, „era o femeie foarte dificilă, suspicioasă, închisă, care suferea de complexe. Principalul ei dușman erau femeile. La ordinul ei, Violeta Andrei a fost eliminată din Programele Televiziunii, Janina Matei a fost alungată din țară, Daniela Crăsnaru interzisă ca poet. Cât despre Marina Voica... Coana Leana l-a sunat pe Tudor Vornicu, zicându-i: *Ce caută rusoaica aia la televizor? Nu vedeți că de atâția ani n-a învățat încă românește?* Marina a fost nevoită să dispară vreo doi ani de pe micul ecran. A fost programată foarte rar și numai la ore târzii, la radio“.

Și totuși, în acei ani ai întunericului comunist, Stela a ajuns să Paris, unde era prima pe afiș: „Șansa mea a constat în venirea lui Coquatrix în țările de sud-est ale Europei, susținut fiind de Partidul Comunist din Franța, în vederea realizării unor cercetări în privința teatrului din această regiune. A văzut și un spectacol al nostru care i-a plăcut și, apoi ne-a invitat să jucăm în Franța“. Partenerul ei era celebrul, pe atunci, Mircea Crișan. Stela privește în urmă cu aceeași corectitudine și colegialitate care au caracterizat-o toată viața: „De fapt, Mircea ar fi trebuit să fie primul pe afiș, dacă vorbim de vedete: Mircea Crișan era o celebritate! Dar, la Paris, femeia contează foarte mult și de aceea m-au scris pe mine prima pe afiș. Îmi aduc aminte, Dinu Săraru fusese atunci la Paris într-o excursie și, când s-a întâlnit apoi cu mine în București, pe stradă, mi-a zis uluit: *Măi, Stela, știi că am fost la Paris și am văzut că erai prima pe afiș la Olympia?*“

Când a revenit în țară, experiența căpătată în Franța i-a prins foarte bine: pentru același spectacol, susținut la Sala Palatului, au venit să o vadă 5 000 de spectatori, deși spațiul nu permitea intrarea decât a vreo

3 000– 4 000 de oameni. A fost o mândrie pentru români faptul că o trupă românească de actori a jucat 45 de zile la Paris, seară de seară. Aceste realizări teatrale românești contau enorm pentru publicul din țară.

Doi ani mai târziu, Stela realizează un nou spectacol, cu care îi încântă iarăși pe parizieni, tot timp de 45 de zile. Evident, primește și propuneri de stabilire definitivă în Franța. „Aveam niște cunoștințe acolo, stabilite de multă vreme, dintre care era și un regizor de-al nostru, care lucrase mult timp în radio, și al cărui copil era jurnalist la revista Vogue. Mi-au spus cu toții: *Rămâi aici, găsim noi ceva, îți facem o imagine, tu cânti, se poate realiza acest lucru foarte repede.* Tot la Paris, aveam un prieten foarte bun, pe nume Mitică Metta, care, ulterior, s-a prăpădit, Dumnezeu să-l ierte, și care, la fel, mi-a spus: *Comedia franceză la ora actuală n-are o subretă foarte bună, tu ai avea șanse mari la Paris!* Mai ales că eu am ușurință la limbi străine, eu am învățat franceza din clasa I de liceu, și atunci mi-era mult mai ușor, aveam deci posibilitatea să învăț repede să joc teatru în limba franceză. Dar n-am putut să o părăsesc pe mama, acesta a fost motivul principal. Pe de altă parte, eram foarte tânără și n-aveam încă această conștiință a valorii pe care o reprezint în România, deși eram vedetă la televiziune de nouă ani de zile. Cert este faptul că perspectiva Parisului nu m-a tentat. De felul meu, când mă duc în străinătate îmi place foarte mult să joc, dar după trei săptămâni vreau să mă întorc acasă, am o ușoară senzație de umilință. Pe de o parte, este foarte greu să ajungi la nivelul la care sunt cei de acolo, chiar fără studii superioare; parcă nu mă simt așa de bine dacă acolo cineva fără meserie sau cu o meserie sub nivelul meu o duce foarte bine și e foarte degajat și lejer în manifestările sale. Eu nu pot să-mi permit asta. Nu am rămas la Paris, pentru că nu mai puteam să renunț la profesie, iar acolo nu cred că mă realizez ca actor. Poate încercam, dar nu cred că reușeam să fiu actriță la nivelul la care am ajuns aici. E foarte greu în străinătate, să știi, nu e așa de simplu; e important, mai ales în teatru, să te naști acolo. Iar în film se pătrunde greu, e o cetate filmul, e o industrie acolo, să nu-ți

închipui chiar așa, că te ia de pe stradă. (Mai se întâmplă și cazuri rare, de acest gen, dar acestea sunt întâmplări romantice). Ca să realizezi această profesie, trebuie să joci mai ales în țara în care te-ai născut, pentru că numai așa poți să simți publicul, limbajul, emoția necesară. Astfel, totul vine firesc.“

La Teatrul de Comedie joacă din 1969 până în 1993, când revine la Teatrul de Revistă „Constantin Tănase“, unde a jucat până în ultima perioadă a vieții.

Pe scena Teatrului de Revistă „Constantin Tănase“ și pe cea a Teatrului de Comedie, Stela Popescu strălucește în piese precum *Omul care a văzut moartea*, *Mama Boema*, *Boema*, *slăbiciunea mea* etc. Deși publicul național o știa în special de la TVR sau din spectacolele itinerante, pe scenele bucureștene actrița a stabilit câteva recorduri uimitoare. Astfel, Stela Popescu a jucat nu mai puțin de 18 ani în *Preșul* de Ion Băieșu, 12 ani în *Peșitoarea* lui Thornton Wilder și 10 ani în *Plicul* lui Liviu Rebreanu. A avut șansa de a lucra cu mari regizori, precum Sanda Manu, Ion Cojar, Lucian Giurchescu sau Valeriu Moisescu.

Între anii 1971 și 1979 alcătuiește un cuplu faimos, pe scenă și la televiziune, cu Ștefan Bănică. „Eu eram la Teatrul de Comedie și el la Municipal /ulterior, Teatrul Bulandra/, era un actor din instinct, dar în același timp cu o rasă fenomenală. Avea o ținută. Știi cine mai avea o asemenea ținută pe scenă? Jean /Constantin/. Jean, care a jucat atâția țigani și toată lumea îi zicea *țiganul* (dar era, de fapt, grec!), când urca pe scenă, avea rasă. Era elegant, avea o poziție frumoasă pe scenă. Foarte interesant e să te naști cu har. Ei erau actori cu har. Foarte mulți sunt actori buni, dar când ajung sus li se pare că nu mai trebuie să se rafistoizeze. Sunt alții care devin din ce în ce mai fini, mai subțiri. (...) Am jucat cu Bănică opt, opt pe nouă ani. Ne-am despărțit pentru că era foarte greu, pe vremea aceea era obligatoriu să faci turneu la mare. Eu făceam cu Revista, el făcea cu Municipalul, dar trebuia să facem și *Boema*, am încercat să le împăcăm pe toate dar n-am reușit. Am jucat un an cu fetele, cu Margareta /Pâslaru/ și Vasilica /Tastaman/, apoi am început să joc cu

Arșinel, care era angajat al teatrului. Fiind doi, lucrurile se pot face mult mai amplu și mai frumos.“

Cât despre longevivul cuplu umoristic Stela – Alexandru Arșinel, care a început să joace în 1979, acesta a fost garanția umorului de calitate, generat de interpretarea celor doi dar și de textele scenetelor, care erau semnate de al doilea soț al actriței, Mihai Maximilian. („Era un scheci extraordinar care se numea *Biliboi*. Eu găseam pe stradă un cățel și voiam să-l aduc acasă. Și el credea, după nume, că m-am întâlnit cu un negru pe care vreau să-l aduc acasă. Era un haz nebun, eu îi spuneam că e *drăguț și creț, creț, creț*, el se îngrozea... Am jucat și scenete în travesti. De pildă, eu eram Napoleon, iar Arșinel era Iosefina. Sau el era dansatoare spaniolă, făcea cele mai reușite travestiuri, nu e ușor pentru un bărbat să facă travesti, depinde cum se îmbracă, depinde cum se poartă, mie mi-a fost frică, pentru că e o concurență, dar i-am ținut piept... Printre primele mele roluri în travesti este și cel al băiețelului care făcea tot felul de trăs-năi, *Țuțu lui tătuțu*. Asta îmi amintește de copilărie. De vremurile în care mă cățăram în copaci, săream garduri, jucam fotbal. Am fost băiețoi când eram mică...”)

În 1958, debutează în cinematografie în pelicula *Alo? Ați greșit numărul*. A jucat în peste 25 de filme de mare succes, precum *Nea Mărin miliardar* (1979), *Pe malul stâng al Dunării albastre* (1983), *În fiecare zi mi-e dor de tine* (1988) etc.

Stela Popescu a făcut o fabuloasă carieră și în televiziune. A jucat la Televiziunea Română încă de la înființare, în anii '50, în piese de teatru și emisiuni de divertisment, reușind să transmită ceva din spiritul satiric și contestatar al teatrului de revistă, în descendența umorului, adesea cu coloratură politică, al unui Constantin Tănase (patronul istoric al genului în România), prin textele unor scriitori de valoare: Mihai Maximilian, dar și Grigore Pop, Octavian Sava sau Dan Mihăescu. TVR a scos pe piață DVD-urile *O stea printre stele* (2006) și *Stela și Arșinel* (2005), care reunesc o parte dintre aparițiile televizate ale Stelei Popescu.

Începând cu jumătatea anilor '90, Stela Popescu a fost moderatoarea unor emisiuni TV pentru femei pe posturile TVR, Realitatea și Național TV.

Apoi, joacă în serialul TV *Cuscrele* (2005–2006), precum și în telenovelele *Războiul sexelor* (2007–2008), *Regina* (2008–2009) și *Aniela* (2009–2010), în rolul faimos al Coanei Chiva. În 2011, revine cu o participare specială în telenovela *Iubire și Onoare*.

Pe 23 noiembrie 2017, în jurul orei 15.40, Stela Popescu a fost găsită fără semne vitale, cu rană la cap, de către cea mai apropiată rudă a sa, Doina Maximilian, căzută în interiorul casei unde locuia, pe strada Alexandru Donici nr. 29 din București. După efectuarea autopsiei de către medicii legiști s-a stabilit faptul că moartea actriței s-a produs în urma unui accident vascular cerebral masiv suferit cu mult timp înainte de a fi găsită de fiica adoptivă a acesteia. Se crede că decesul a avut loc cu cel puțin 12 ore înainte...

Povestea sfârșită atât de abrupt în București începuse tulburător în cu totul altă parte. „M-am născut în 1935, într-un târgușor basarabean cu foarte mulți evrei, datorită cărora era o viață comercială foarte bogată. Mama purta pe vremea aceea sandale nemțești, se îmbrăca în mătase naturală. Amintirile mele din copilărie sunt romantice, chiar dacă lucrurile acolo s-au petrecut dramatic. În memoria mea, Orheiul a rămas un colț de rai, o frumusețe plină de flori, mi-amintesc o curte minunată cu un păr care făcea pere cât un cap de copil... Aveam cinci ani. Tata a fost deportat în Siberia în 1940. Rușii au avut un sistem foarte inteligent de a ocupa Basarabia. Au luat într-o noapte tot ce era intelectuali, bărbați în special, și i-au dus direct, în vagoane, la Vladivostok. Și au adus în loc tot ce se chema funcționar rus. Și din clipa aceea, în Basarabia erai obligat să vorbești rusește. Dar basarabenii nu vorbeau rusește, dragii mei. Poate undeva jos, la Balta Albă, unde erau lipoveni, poate undeva spre Cernăuți, unde erau influențați de ucraineni. Dar la noi, în regiunea Chișinău, Orhei, nu știam rusește o vorbă. Într-o noapte, dacă aveai treabă undeva, poliție, primărie, trebuia să înveți rusește. După câțiva

ani, toată lumea vorbea rusește, n-avea încotro. Mama mea, care era învățătoare, memora noaptea lecția în rusește și a doua zi o predă copiilor.“

Vă scria, ați mai ținut cumva legătura cu tatăl în perioada detenției din lagărele sovietice?

Tata ne-a scris permanent vreme de 18 ani, dar n-am primit nicio scrisoare de la el. Toate scrisorile se adunau de către autoritățile lagărului și li se dădea foc în apropiere, într-un șanț. Pe el l-au dus la capătul pământului, în Siberia. Le-au dat conserve și topoare și le-au zis să-și facă barăci. Stomacul tatei era ca fierul când l-am reîntâlnit, de la atâtea lemne tăiate. A mâncat rădăcini de copaci, a scăpat cu viață, deși, din cauza condițiilor de acolo, ajunseseră să se omoare între ei. Îmi povestea tata că, până și-au construit barăci, făceau seara un foc mare și se adunau în jurul lui. Unul mai băga cuțitul în altul ca să se apropie mai bine de foc, altul îngheța la marginea cercului... Erau niște lucruri inumane. Și el a rezistat. Alături de Gabi Luncă și soțul acesteia, Ion Onoriu.

Când a fost eliberat?

În 1958. S-a dus în satul de unde era mama lui. Aici a stat alți 19 ani, profesând ca învățător la o școală. N-avea voie să părăsească Basarabia. Eu cu mama eram deja în România și pe atunci nici nu aveai voie să te duci în vizită acolo, decât prin excursii. Plus că nu era deloc avantajos să recunoști că ești basarabean. Dar până la urmă am reușit. Am luat o excursie ONT, Chișinău–Kiev–Moscova și înapoi. Apucați să stai trei zile la Chișinău și a fost suficient să-l revăd. Am întrebat-o pe mama: „Cum o să-l recunosc? O să-l cunoști, că e tata“, mi-a răspuns. Ne-am întâlnit în gară, pe peron, la Chișinău. Eu știam că tata era un bărbat plinuț, lătuț în spate. Și când am coborât în gară am văzut un om slab și cu o față boțită, boțită toată. Ce-or fi mâncat ei în Siberia... rădăcini! Îmi povestea că erau fântâni cu acoperiș, închise, ca să nu înghețe apa, erau -50 de grade. Și vrăbiile, de frig, se adunau sus, pe tavanul gheretei unde se afla fântâna. Rămâneau adunate și amorțite acolo. Oamenii luau câte o șapcă, o umpleau cu vrăbii, le fierbeau și apoi le mâncau. L-am rugat pe tata să